

O'SMIR YOSHDAGI O'G'IL BOLALARNI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING RO'LI
MAZMUNIGA ILMIY YONDASHUVLAR.

Ismoilov Sherzodbek Dilshodovich

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Ismoilov Muhammadjasur G'anijon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola oilada farzandlarning tarbiyasi, umuminsoniy qadriyatlar, o'sib kelayotgan yosh avlodni Vatanga muxabbat, milliy urf odatlarimizga xurmat ruxida tarbiyalash xar bir pedagogning va ota onaning burchi xisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim tarbiya, tarbiya modeli, familistik kompetensiyani, urf-odatlarni, ommaviy madaniyat.*

Shaxs nafaqat ijtimoiy munosabatlarning ob'ekti va mahsuli, balki faoliyat, muloqot, ong, o'z-o'zini anglashning faol sub'ektidir. Shaxsning shakllanishida ota-onalar asosiy rol o'ynaydi.

Ko'pgina psixologik maktablar o'zlarining nazariy yondashuvlarida bola va ota-ona munosabatlarning roli va mazmuniga e'tibor berishadi. Z.Freydning klassik psixoanalizida ota-onalarning bolaning ruhiy rivojlanishiga ta'siri markaziy o'rinni egallaydi. "Hayotning birinchi yillarida ota-onalar va ayniqsa ona eng muhim tajribalar bilan bog'liq bo'lgan odamlardir. Dastlabki yillarda bolaning ota-onalari bilan muloqoti, ularning yoshga bog'liq tipik qarama-qarshiliklarni hal qilish usullariga ta'siri uning keyingi rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Amerikalik psixolog E.Erikson insonning tug'ilishdan to o'limigacha bo'lgan butun hayoti davomida shaxsning shakllanishini ko'rib chiqdi. Hayot yo'lining dastlabki bosqichlarida bola asosan ota-onaning ta'siri zonasida bo'ladi. Bolaning dastlabki tajribasidan olingan ishonch darajasi onaning bolaga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Onalar o'zlarining onalik burchlarini bajarishlari bilan, bolaning shaxsiy ehtiyojlariga ehtiyotkorlik bilan g'amxo'rlik qilishni sodiqlik bilan uyg'unlashtirib, unga ishonch tuyg'usini uyg'otadilar.

E.Frommning farzand tarbiyasida ona va otaning roli, ayniqsa, onalik va otalik mehri haqidagi nuqtai nazari keng e'tirof etilgan. Onalik sevgisi shartsiz: bola shunchaki seviladi.

Bu passiv tajriba, onalik mehrini izlash kerak emas. Ota mehri esa asosan shartli bo'lib, uni yutuqlar, burchlarni bajarish, umidlarga rioya qilish, tartib-intizom orqali olish kerak va bo'lishi mumkin.

Oila tarbiyasining modeli nuqtai nazaridan, ota va ona asosiy mustahkamlovchi vositachilar bo'lib, o'zgarishi kerak bo'lgan xatti-harakatlarni aniqlaydi, uning yanada etuk shakllarini o'rganishga yordam beradi. Bolaning ijtimoiylashuvi, ya'ni. xulq-atvor shakllari, me'yorlar, motivlar, qadriyatlar, hissiy reaksiyalarning o'tkazilishi o'rganish natijasidir. Shaxsni o'rganishda ijtimoiy-kognitiv yo`nalish vakili Olimlar kuzatish, taqlid qilish, aniqlash

va modellashtirish orqali o'rganishga alohida o'rin ajratgan. Uning fikriga ko'ra, ota-onalarning xatti-harakati, asosan, ba'zi umumiy xususiyatlarni, xulq-atvor qoidalarini, bolaning o'z xatti-harakatlarini shakllantirishga urinishlarida namuna olish uchun namunadir. Taqlid asosida vujudga kelgan xulq-atvorni saqlab qolish uchun mustahkamlash zarur.

Gumanistik yo'nalish vakillari oilaviy tarbiya modeliga ham katta e'tibor qaratdilar. Oilada tarbiyalashning eng mashhur yondashuvlaridan biri individual psixologiya muallifi A.Adler tomonidan ishlab chiqilgan. U "shaxsning poydevori bolalik davrida qo'yilgan va mustahkam mustahkamlangan bo'lib, u pastlik tuyg'ularini engish, o'rnini qoplash va ustunlikni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarga asoslanadi, deb hisoblagan. Oiladagi muhit, munosabatlar, qadriyatlar, oila a'zolarining o'zaro hurmati va sog'lom muhabbat bolaning keng ijtimoiy qiziqishini rivojlantirishga yordam beradi".

K.Rojersning fikricha, "bolalar bilan ijobiy munosabatda bo'lish uchun ota-onalar uchta asosiy ko'nikmaga muhtoj: bolaning ota-onalarga nima demoqchi ekanligini eshitish; o'z fikrlari va his-tuyg'ularini ifoda etish bolaning tushunishi uchun ochiqdir; nizolarni shunday hal qilingki, ikkala qarama-qarshi tomon ham natijalardan qoniqish hosil qiladi".

Bolaning nazarida ota va ona bir nechta ko'rinishda harakat qilishadi: hissiy iliqlik va qo'llab-quvvatlash manbai, ularsiz u o'zini himoyasiz va yordamsiz his qiladi; hokimiyat, boshqaruvchi hokimiyat, imtiyozlar, jazolar va mukofotlar boshqaruvchisi sifatida; ibrat namunasi, donishmandlik va eng yaxshi insoniy fazilatlar timsolidir. Ishonish mumkin bo'lgan keksa do'st va maslahatchi sifatida. Lekin bu funksiyalarning nisbati va ularning har birining psixologik ahamiyati yoshga qarab o'zgaradi. Emosional bog'liqlik zamirida. bolaning ota-onasiga bo'lgan qaramligi dastlab ularga bog'liq bo'ladi. Mustaqillik o'sib borishi bilan, ayniqsa, o'tish yoshida, bu qaramlik bolaga og'irlik qila boshlaydi. Unda ota-ona mehri yo'qligi yomon, lekin uning ortiqcha bo'lishi ham zararli. Ichki avtonomiyani shakllantirish qiyin, bu bolaning oiladan ajralish jarayoni sifatida qaralishi mumkin, bunga erishish uchun zaruriy shartdir. yetuklik, mustaqillik, hayotingiz uchun mas'uliyatni o'z zimmangizga olish qobiliyatining natijasi. Bu jarayonning natijasi o'smir va uning oilasi o'rtasidagi tanaffus bo'lmasligi kerak, balki yangi hamkorlik aloqalarini o'rnatishi kerak.

A.V.Mudrik oilalarning barcha xilma-xilligini ularda qanday atmosfera hukmronlik qilishiga qarab shartli ravishda bir necha guruhlariga bo'lishni taklif qiladi. Bu pozitsiyadan u oilalarning quyidagi turlarini ajratib turadi.

Birinchidan, bu ota-onalar va bolalar o'rtasida juda yaqin, do'stona munosabatlar o'rnatilgan oilalar. Ularning muhiti o'smirning rivojlanishi uchun eng qulaydir, chunki ota-onalar nafaqat uning ishlari, ko'plab fikrlari va tajribalaridan xabardor bo'lishlari, balki hayotning boshqa oilalar faqat shubha qiladigan sohalariga samarali ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega. Bunday oilalardagi o'smirlar odatda faol, mustaqil va do'stona.

Yana bir farovon oilalar guruhi anchagina. Bu ota-onalar va bolalar o'rtasidagi do'stona munosabatlar muhiti bilan ajralib turadi. Ota-onalar bolalarning rivojlanishini kuzatib boradilar, ularning hayoti bilan qiziqadilar, o'z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda

ma'naviy manfaatlarga ta'sir ko'rsatishga harakat qiladilar. Bunday oilalarda, albatta, nizolar paydo bo'ladi, lekin ular tabiatan ochiq va har tomonlama hal qilinadi, chunki yaxshi ota-onalarni aldash, ulardan nimanidir yashirish kerak emas. Bu guruhning oldingi guruhdan farqi shundaki, oilalarda kattalar va kichiklar o'rtasida ma'lum masofa saqlanadi. Bunday oilalardagi o'smirlar odatda itoatkor, xushmuomala va muloyim bo'lishadi, lekin o'zlarining mustaqilligini ta'minlashga juda zaif e'tibor berishlari mumkin.

Ota-onalar farzandlarining ta'lim-tarbiyasiga, turmush tarziga yetarlicha e'tibor beradigan oilalar alohida guruh va juda ko'p, lekin ular bilan cheklangan. Bu yerda asosiy narsa "bola dunyoga chiqadi" yoki hamma narsa "boshqalarnikidan yomonroq emas". Bunday oilalarda bolalarning daromadlarini oshirish istagi bor, lekin potentsial ziddiyat ham mavjud: moddiy yordam har doim ham o'smirning ehtiyojlarini qondirmaydi, ularning ko'pchiligi ota-onalar e'tiborga loyiq deb hisoblamaydi.

Muayyan guruhni ota-onalar noto'g'ri ta'lim usullaridan foydalanadigan oilalar tashkil qiladi. Bu o'smirning shaxsiyatiga hurmatsizlik, ishonchsizlik va boshqalar. Bunday oilalarda ota-onalar va o'smirlar o'rtasidagi nizolar muqarrar, ochiq va yashirin, vaqti-vaqti bilan uzilib qoladi. Bunday oilalarning o'smirlarida ota-onalarga nisbatan doimiy dushmanlik, umuman kattalarga ishonchsizlik, tengdoshlari bilan, tashqi dunyo bilan muloqot qilishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Nihoyat, vaziyat aniq noqulay bo'lgan bir guruh oilalar ajralib turadi. Bu yerda ota-onalar o'rtasidagi g'ayritabiiy munosabatlar, muhit tarang, o'smirlar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar keskinlashgan va bema'ni holatda bo'ladi. Bunday oilalar bolalarga salbiy ta'sir qiladi.

Ota-ona iliqligi tushunchasi ota-onalarning sevgi va roziligini ko'rsatish darajasini ko'rsatadi. Ota-onalarning iliqligi, ular o'z farzandlariga tez-tez tabassum qilishlari, ularni maqtashlari va qo'llab-quvvatlashlari, tanqid qilishga, jazolashga va noroziligini imkon qadar kamroq ko'rsatishga harakat qilishlarida o'z ifodasini topadi. Qo'pol ota-onalar, aksincha, tanqid qiladilar, jazolaydilar, ko'pincha bolalarning shikoyatlari va iltimoslarini rad etadilar, kamdan-kam hollarda o'z roziligini bildiradilar.

Shunday qilib, ota-onalarning obro'li uslubi yuqori darajadagi nazorat va bolalar bilan iliq munosabatlar bilan ajralib turadi. Avtoritar uslubda yuqori darajadagi nazorat sovuq munosabatlar bilan birlashtiriladi. Liberal uslub xulq-atvorning past nazorati va iliq munosabatlar bilan ajralib turadi. Befarq uslub bilan, nazoratning past darajasi va ota-onadan sovuq munosabatlar mavjud.

Onalar va otalar bolalarga boshqacha ta'sir qiladi. V.Drujininning empirik tadqiqotlariga ko'ra, zamonaviy oilada ona ko'proq oila uchun javobgar bo'ladi, u ham oilada hukmronlik qiladi va bolalarga hissiy jihatdan yaqinroq bo'ladi, ular uni oilaning muhim a'zosi sifatida qabul qiladilar.

O'g'il bolalar onasiga katta mehr ko'rsatadilar, e'tiborsizlik, begonashishidan qo'rqishadi. Ular onasiga ko'proq talablar qo'yadilar (ular uning salbiy odatlariga toqat qilmaydilar), qizlar esa otalariga ideal ota obrazini shakllantiradilar. O'g'il bolalar otasining kasbiy muvaffaqiyati, daromadi va oilasini qo'llab-quvvatlashiga ko'proq e'tibor berishadi.

Bolaning onasiga (otasiga nisbatan) qanchalik ko'p bog'langan bo'lsa, u boshqalarning tajovuzkorligiga qarshi turishda qanchalik faol bo'lmasa, moddiy va individuallik bilan solishtirganda ma'naviy va ijtimoiy qadriyatlarga shunchalik kam ahamiyat beradi.

G. Kraig keltirgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, qadriyatlarning umumiyliги o'smirlarga kimning qadriyatlari, otasi yoki onasi baham ko'rishiga qarab turlicha ta'sir qiladi. Masalan, ona bilan kelishmovchiliklar o'smirlarning ijtimoiy kompetentsiyasini buzadi, ular oiladan tashqarida tan oladilar. Boshqa tomondan, ota bilan kelishmovchiliklar o'smirlarga oilaviy munosabatlarga shubha qilish imkoniyatini beradi, bu esa ularning oiladan tashqarida ijtimoiy vakolatlarini oshiradi. Onalik yordamini yo'qotish o'smirlar uchun juda katta tahdid bo'lishi mumkin, otaning xatti-harakati esa mustaqillik va kelishmovchilikni keltirib chiqaradi. Otalar bilan solishtirganda, onalar bolalar bilan tez-tez va kengroq aloqada bo'lishadi va shuning uchun otalarga qaraganda o'smirlarning o'zgaruvchan fazilatlarini va o'zini o'zi anglashlari haqida ko'proq ma'lumotga ega. Shu sababli, ota va o'smir o'rtasidagidan ko'ra, ona va o'smirning kompetentsiyani idrok etishi o'rtasida ko'proq umumiylik mavjud. Otalar odatda o'smir bolalarning malakasini baholashda orqada qolishadi; bolaning qobiliyatiga shubha qilish ehtimoli ko'proq.

Bolaning holatini tushunish, unga psixologik yordam va yordam ko'rsatish qobiliyati asosan ota-onalarning shaxsiy fazilatlarini bilan belgilanadi. Mehribonlik, hamkorlik qilishga tayyorlik, boshqalarga nisbatan sezgirlik va e'tiborlilik, hissiy etuklik, o'ziga ishonch, mas'uliyat, odoblilik va boshqalar bilan ajralib turadigan ota-onalar bunga ko'proq moyil.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. – Т.: Ўзбекистон, 1992 у.
- 2.Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёткафолатлари – Т.: Ўзбекистон, 1997 у.
- 3.Abdusmatova Sh.S. Burhanova M.B. (2020). Ko'p farzandli ota-onalarni oiladagi munosabatlarning xususiyatlari. *Oriental Art and Culture*
- 4.Usmanova E.Z. O'quvchilarda mustaqil tafakkurni qanday qilib rivojlantirish mumkin. –Т.: O'zbekiston. 2000 у.
- 5.Tuychieva, I. (2015). The concept of pedagogical innovation in modern education. *The Advanced Science Journal*, 87-90.
- 6.Ibragimovna, T. I. (2021). LEGAL AND REGULATORY FUNDAMENTALS OF REFORM OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UZBEKISTAN.
- 7.Tuychiyeva, I. I. (2017). Question of Using Linguo-cultural Material for Learning Native Tongue in Professional Colleges. *Eastern European Scientific Journal*, (4), 84-88
- 8.Tuychiyeva, I. I. (2017). Question of Using Linguo-cultural Material for Learning Native Tongue in Professional Colleges. *Eastern European Scientific Journal*, (4), 84-88.

- 9.Туйчиева, И. И., & Ганиева, Г. В. (2016). ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. *Учёный XXI века*, (11 (24)), 48-53.
- 10.Sherzod, I. (2022). THE CONTENT OF THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE FORMATION OF FAMILISTIC COMPETENCE IN STUDENTS. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 8, 40-46.
- 11.Ismoilov, S. D. (2022). OILA VA QADRIYAT. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 998-1003.
- 12.Dilshodovich, I. S. (2021). Ways To Increase the Effectiveness of Physical Education Classes in Secondary Schools. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 2, 142-143.
- 13.Ismoilov, S. (2021). PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENT THINKING ACTIVITY IN SCHOOL AND FAMILY COOPERATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 1209-1212.
- 14.Qizi, M. K. I. (2021). The role of museums in the development of tourism. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 121-124.
- 15.Marayimova, K. I. A SYSTEM FOR TRAINING FUTURE TEACHERS IN TOURISM THROUGH MUSEUM PEDAGOGY Marayimova KI Email: Marayimova17148@scientifictext.ru.
- 16.Marayimova, K. I. (2020). Museum excursions as an innovative approach in continuous education of students. *Solid State Technology*, 63(4), 5080-5085.
- 17.Marayimova, K. I. Q. (2022). MUZEY PEDAGOGIKASI VOSITASIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNI TURISTIK FAOLIYATGA YO 'NALTIRISHNING MAZMUNI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 17-26.
- 18.Qizi, M. K. I. (2020). A system for training future teachers in tourism through museum pedagogy. *Проблемы современной науки и образования*, (3 (148)), 56-58.
- 19.Jahongir Umidjon O'G'Li Tojiboyev (2022). TALABALARDA ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 3 (1), 585-594. doi:10.24412/2181-1385-2022-1-585-594
- 20.SAIDKULOVICH, S.B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.
- 21Aripov S. ЁШЛАРНИ ОИЛАГА ТАЙЁРЛАШДА ОИЛАДА ЭР ВА ХОТИННИНГ АЙРИМ МАЖБУРИЯТ ВА БУРЧЛАРИНИ ҚОНУНИЙ ЖИХАТДАН ТУШУНТИРИШ
ШО Арипов *Academic research in educational sciences* 3 (1), 68-75
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=dI3u8rwAAAJ&citation_for_view=dI3u8rwAAAJ:d1gkVwhDpl0C